

113062

328

ЛЪСКОВЕЦЪ НА МОРАВА
ИСТОРИЧЕСКИ БЪЛЪЖКИ

СТЪКМИЛЪ:
К. ПЪРЛИЧЕВЪ.

СКОПЈЕ,
Общанска Печатница
1916.

ЛЪСКОВЕЦЪ НА МОРАВА

ИСТОРИЧЕСКИ БЪЛЪЖКИ

—•••—
СТЪКМИЛЪ:
К. ПЪРЛИЧЕВЪ.

СКОПИЕ,
Общинска Печатница
1916.

ВМЪСТО ПРЪДГОВОРЪ.

„Не могу истодобно блистати врх Балкана
И круна Симеуна и скиптар цар Душана!“

В. Иляч.

Тая мисълъ бѣ обхванала всѣка сръбска глава, тя бѣше легнала въ сръбската душа. И учительтъ въ училището, и попътъ въ черквата, и държавникътъ въ кабинета си, и офицерътъ въ казармата, и поетътъ въ творенията си — всички бѣха дошли до самовнушението, че българското племе трѣба да се затрие, за да отвори мѣсто на великосръбската идея.

Послѣднитѣ двѣ години, прѣди днешната общоевропейска война, сръбскиятъ шовинизъмъ бѣше стигналъ и прѣминалъ всѣка възможна граница! Сърбия фатално се втурна въ единъ мжнопроходимъ пѣтъ, който..... прѣзъ Качаникъ—Бабуна—Дурацо я изведе тамъ....., гдѣто бѣше тръгнала.

Настаненитѣ сръбски министри, депутати и офицери въ Парижъ, Лондонъ и Корфу обиратъ днесъ плодетѣ на своята политика. Разбира се, никой български държавникъ не имъ завивда.

А българскиятъ народъ, безъ да злорадствува, се радва на своето.

Лѣсковецъ.

На двѣтѣ страни на рѣка Вѣтерница, на едно разстояние отъ около 40 километра на югъ отъ градъ Нишъ и на пѣтя, който води отъ Нишъ къмъ Враня, намиралъ се въвъ врѣмето на византийски царь Мануила¹⁾ малкия градецъ, извѣстенъ тогава подъ името Дълбочица. По свѣдения отъ сръбски изворъ (вж. Миличевић, Кралевина Србија, Нови Крајеви), Мануилъ, въ знакъ на благосклонность и приятелство къмъ великия жупанъ Стефана Неманя, му е подарилъ градеца Дълбочица, нареченъ така поради многото блата около него, нѣкои отъ които били доста *дълбоки*. Слѣдъ врѣме блатата засъхнали, а мѣстата, дѣто били тѣ, обраснали съ *лъщакъ*; отъ тази промѣна послѣдвала и промѣната въ името на града: отъ Дълбочица се получило по-новото име *Лѣсковецъ*. Но Сърбия не се е радвала дълго врѣме на тоя щедъръ гръцки подаръкъ: Лѣсковецъ е останалъ въ границитѣ на сръбската държава само до 1455 година, когато влиза въ състава на Турското царство.

Турцитѣ сж го наричали Лѣсковча. До 1877 година, т. е. до като е билъ подъ турска власть, Лѣсковецъ е бивалъ ту като централенъ градъ на виляетъ съ неговото име, ту пѣкъ е влизалъ въ състава на други виляети, еднѣжъ на Нишкия, другъ пѣтъ даже и на Русчушкия виляетъ.

¹⁾ България тогазъ се намирала подъ Византийско владичество.

Самият град се намира на твърдъ плодородна земя, а надъ града се издига възвишението Хисаръ, което ще да е било нѣкога градъ. Лѣсковчани се хвалятъ съ плодородието на свето поле и често казватъ: Когато Лѣсковешко ражда, деветъ града може да нахрани; а когато не даде плодъ, деветъ града не може да го нахранятъ!

И не е малко, наистина, Лѣсковешкото поле: по лѣвия брѣгъ на Морава то се простира отъ Гърделица до Топлица, а по дѣсния брѣгъ — отъ устието на Власина до Власотинци и до вливането на Нишава въ Морава. Цѣлата тази плодородна равнина се напоява освѣнъ отъ Морава още и отъ Вѣтерница, Ябланица и Пуста - рѣка.

Освѣнъ земледѣлие, Лѣсковецъ е развивалъ на врѣмето и доста жива търговия. Той е търгувалъ съ всички околни и съ много далечни градове: Нишъ, Алексинецъ, Бѣлградъ, по-нататкъ съсъ София, Видинъ, Ломъ, Свищовъ, Силистра, Русчукъ, Плѣвенъ, Търново; съ Пазарджикъ, Пловдивъ, Стара Загора, Казанлъкъ, Сливенъ, Ямболъ, Карнобатъ и Хасково. Лѣсковчани сж ходили и още по-нататкъ; тѣ сж продавали своитѣ произведения чакъ въ Кешанъ, Гюмурджина и до Галиполи, а отъ тамъ сж донасяли разни гайтани, конци и копринени работи. Съ македонскитѣ български градове сжщо сж имали доста работа; давали сж сурови материяли за прежда и тъканъ на Щипъ, Скопѣе, Велесъ, Прилѣпъ и Битоля.

Свързани по тоя начинъ въ своитѣ търговски отношения почти съ всички по-важни български градове отъ Мизия, Тракия и Македония, Лѣсковчани сж били току-речи нераздѣлни отъ тѣхъ и въвъ своитѣ невидими, духовни връзки; страдали сж и се надѣвали като тѣхъ и изобщо изпитвали

еднакви радости и скърби, каквито е изпитвалъ и цѣлиятъ български народъ отъ онова врѣме. Така, още отъ първитѣ дни на духовното ни възраждане и народно събуждане, наредъ съсъ сънародниците ни отъ Крива-Паланка, Кочани, Кратово, Щипъ, Струмица, Велесъ, Скопѣе, Битоля, Галичникъ и Гостиваръ, ние виждаме, какъ и Лѣсковчани бързатъ да подпомогнатъ просвѣтното дѣло на нашитѣ първи български писатели и учители отъ началото на 19 вѣкъ Хаджи Якимъ и Кирилъ Пейчиновичъ, които писаха толкова поучителни книги на разбранъ български езикъ за добрия български народъ; ние виждаме, какъ и сънародниците ни Лѣсковчани се записватъ спомоществуватели на тия хубави български книги, тия първи искри за събуждане на народния духъ. А нѣкои българи отъ по-старото поколение може да си спомнятъ и днесъ, съ какво благоговѣние се извършвало записването за спомоществование на родна книга и съ какъвъ душевенъ трепетъ е била отваряна такъва книга, писана на свой домашенъ езикъ!

Професорътъ отъ Софийския университетъ Д-ръ А. Иширковъ привежда въ съчинението си „Западнитѣ краища на Българската земя“ редица исторически свѣдения, географски и народностни карти, писани въ разстояние на повече отъ сто години отъ учени, принадлежащи на разни народности. Отъ тѣхъ се вижда, между другото, и какво е по народностъ населението на Лѣсковецъ и околността му. Азъ ще спомена повечето отъ тѣхъ:

1. Карта на Дунавскитѣ области отъ Augusto Gottlob Bohemio отъ 1766 година. Еднаква

съ нея сж и картитѣ на С. Schutz отъ 1788 и оная на F. L. Gussfeld отъ 1796 година.

2. Европа, раздѣлена на своитѣ държави, империи, кралства и републики, отъ Robert de Vaugondy, 1767 година.

3. Втора Змѣвска прѣправка на Паисиевата история. Прѣписана отъ учителя монаха Харитона прѣзъ януари 1831 г. въ с. Змѣво (Дервентъ, Старо-Загорско). Ръкопись, притежание на покойния Н. А. Начовъ.

4. Една карта на de la Rochette отъ 1796 година.

5. Карта на Сърбия, Босна, Кроація, Херцеговина и Черна Гора отъ F. Frieb, отъ 1829 година.

6. Викентій Макушевъ, *Задунайскіе и адриатическіе славяне*. Очерки статистическіе, етнографическіе и историческіе. Спб. 1867.

7. М. Ф. Мирковичъ, *Етнографическая карта славянскихъ народностей*. С. Петербургъ, 1877, 3-е издание С.-Петербургскаго благотворительнаго комитета.

8. Писмо отъ Стефана Верковича до професора Владимиръ Ивановичъ Ламански въ Петроградъ, писано на 17 мартъ 1878 г. въ Загребъ.

9. Алекса С. Јовановичъ. *Вранья и ньено поморавље*. Въ сп. Дѣло, кн. XX (1898), стр. 52-53.

Но доста сме редили имена на учени отъ разни народности, които всѣки пжтъ, щомъ говорятъ за Лѣсковецъ, считатъ го за български. Нека приведемъ сега и собственитѣ думи поне на единъ-двама отъ тѣхъ.

Ами Буе въ своя сборникъ отъ пжтописи изъ Европейска Турция, писанъ въ два тома на 1854 г. и издаденъ въвъ Виена, на стр. 80, т. I пише:

„Съграденъ на Морава, Лѣсковецъ брой 3000 къщи или около 12 хиляди души; има шесть

джамии, единъ градски часовникъ и единъ дървенъ мостъ на Морава. Турцитѣ живѣятъ на западния брѣгъ въ подножието на рида, а българитѣ—най много на другия брѣгъ. Тѣхната черква е въ Коморава, на половина миля отъ града. Улицитѣ сж доста чисти, гостилницата при пощата е порядъчна като за въ Турция, а околността на града прѣдставляватъ много зеленчукови градини, твърдѣ добрѣ обработвани отъ българитѣ, които сж почти единственитѣ жители на всичкитѣ многобройни села въ околността“.

У професоръ Д-ръ А. Иширковъ (вижъ съчинението му „Западнитѣ краища на Българската земя“, стр. 45, отдѣлъ Материяли) е цитирана една „Бълъжка върху българскитѣ работи, отправена до турското правителство отъ руската легация на 19 августъ 1841 година, отъ която заемамъ въ прѣводъ слѣдното:

„Държавниятъ свѣтникъ Кодинецъ, пристигналъ тѣзи дни въ Цариградъ отъ една обиколка изъ ония отъ българскитѣ мѣста, които пострадаха напоследъкъ отъ възстанието и нещастията, които го послѣдваха, прѣдстави на императорската легация слѣднитѣ свѣдения досѣжно това събитие

..... Българитѣ, като миролюбиви, боязливи и безъ оржие, никога може би не биха възстали; но въ деня на възкресение, най-свѣтлия за християнитѣ празникъ, мнозина турци проникнали на сила въ черквата на село Каменица, нападнали българитѣ, събрани на молебень, обезчестили женитѣ и дъщеритѣ имъ и останали ненаказани. Тогава избухна възстанието въ това село и се разшири бърже въ много околии като Нишъ, Лѣсковецъ, Шаркьой (Пиротъ) и други. Сабри Му-

стафа паша, вмѣсто да повлияе чрѣзъ убѣждение, за да въдвори реда, прибѣгна къмъ строги мѣрки и извърши голѣма грѣшка, като повика на помощ албанцитѣ....., които се нахвърлиха масово върху безвреднитѣ и беззащитни *български села*. Въ разнитѣ околии тѣ опожариха около 225 *български села*.... Повече отъ 10 хиляди *българи*, прѣслѣдвани отъ албанцитѣ, избѣгаха въ Сърбия, а други изъ горитѣ въ България..... Якубъ паша, Изметъ паша и Тевфикъ паша.... като ревностни и вѣрни изпълнители на султановата воля, успѣха да убѣдятъ избѣгалитѣ въ Сърбия *българи* да се завърнатъ въ своитѣ огнища....“

И не е само това. По поводъ на сжщото събитие, за което се разправя по-горѣ, и привителствата на другитѣ велики сили бѣха изпратили въвъ възстаналитѣ мѣста свои хора да изучатъ тамъ причинитѣ и послѣдствията отъ възстанието; тѣ всички еднакво признаватъ българската народност на възстанницитѣ: и французи, и австрийци, и англичани, и руси заявяватъ, че възстаналото население отъ Лѣсковецъ, както и всичкитѣ му сподвижници отъ Моравска областъ, сж по народностъ българи.

А слѣдъ това свидѣтелство на толкова европейци, безпристрастието и ученостъта на които никой не може да оспорва, ето ви и една малка карта, изводъ отъ сръбската народностна и езикова карта отъ 1853 година, която е излѣзла въ Бѣлградъ и носи надпись: „Србія и землѣ у коима се сръбскій говори са некимъ частима пограничній земаля управљно и на цинкусу резано од професора К. Дежардена, у Београду, 1853.“ И отъ тая рѣдка вече карта на сръбската езикова граница, съставена споредъ писанията и ученията

на самитѣ сърби отъ първата половина на миналия вѣкъ, се вижда, че не само Скопие, Враня, Пиротъ (на картата е означенъ подъ името Шархой) и други, но и Лѣсковецъ не спадатъ у „землѣ у коима се сръбскій говори“, слѣдователно тѣ спадатъ въ Българската земя.

На 1858 година управительтъ на Бѣлградското артилерийско училище Франьо Захъ, очевидно съсъ съгласието на сръбското правителство, е придружилъ австрийския консулъ Ханъ, който пжтувалъ прѣзъ Македония, за да изучи народността на тамошнитѣ населения. Картата и докладътъ, които написалъ Ханъ, слѣдъ това първо пжтуване, не видѣли бѣлѣ свѣтъ, явно, защото истината изказана чрѣзъ тѣхъ не била много приятна на тогавашнитѣ сръбски управници. Но Ханъ ни съобщава истината въ своитѣ пжтописи, отъ които виждаме, че населението край *Bulgar Morava* (Българска Морава), а именно Лѣсковецъ, Враня и пр. е българско.

И библиотеката на сръбската кралевска академия въ Бѣлградъ ни дава едно доказателство за българския Лѣсковецъ. Споредъ едно ржкописно административно дѣление на Турция отъ началото на 19. вѣкъ, между другитѣ градове, отбѣлѣзани въ тоя ржкописъ като български, личи и Лѣсковецъ.

Кипертовата народностна карта отъ 1876 година, въ която българскитѣ градове сж отбѣлѣзани съ жълта боя, между другитѣ мѣста включва и Лѣсковецъ, като български. Тая карта е била едно помагало на прѣдставителитѣ въ Цариградската конференция, които никога не споменавали за сръбско население въ Лѣсковешко, Нишко, Вранско и пр. Графъ Игнатиевъ ималъ и

нея подъ ржка, когато трѣбвало да се опрѣдѣлятъ границитѣ на Западната българска автономна област. Князь Владимиръ Александровичъ Черкаски, добилъ добро име по въпроса за освобождението на селянитѣ въ Русия, извѣстенъ и на славянофилитѣ отъ онова врѣме, защото билъ много добрѣ запознатъ и съ работитѣ на Близкия изтокъ, билъ назначенъ прѣзъ руско-турската война за началникъ на гражданскитѣ дѣла при главнокомандующия на рускитѣ войски. По неговиятъ планъ, изпратенъ до руския воененъ министъръ въ Плоещъ за уредбата на бъдащото Българско княжество и неговитѣ западни граници, градътъ Лѣсковецъ влиза въ България.

Но при всичко това, при очевидната истина, че Лѣсковецъ и отъ географска и народностна гледна точка бѣше български, руската дипломация извърши една неправда, като го отстъпи на Сърбия, въпрѣки факта, че и Лѣсковецъ бѣ отъ ония градове, които и прѣди руско-турската война си имаха народни български училища; това възмути всички познавачи на ония български краища и тѣ изказаха своето недоволство отъ сторената неправда. А тая неправда биде извършена не заради нѣкакви исторически или народностни права на сѣрбитѣ, но по политически съображения: като не можа да осигури на сѣрбитѣ Косово и Нови-Пазаръ, руската дипломация пожела да ги задоволи съ българска земя. Така, споредъ договорътъ въ Санъ-Стефано, Лѣсковецъ (както и Нишъ) биде откъснатъ отъ майка България, за голѣмо огорчение на българската душа и за голѣмо възмущение на рускитѣ учени и влиятелни обществени дѣйци, които знаеха, че долината на Българска Морава е населена съ българско население. Споменатиятъ

вече князь Черкаски умрѣлъ въ сѣщия день, когато се подписвалъ тоя договоръ, слѣдъ упорита борба въ полза на истината и българската правда.

Когато въ 1912 година сѣрбитѣ развалиха договора си съ България и прѣдизвикаха между-сѣюзнишката война отъ 1913 година, тѣ сж се надѣвали пакъ на руската дипломация да ги задоволи и сега съ българска земя за несполуката имъ да излѣзатъ на Адриатическо море: тѣ окупираха българска Македония. Събитията дойдоха да потвърдятъ, че сѣрбитѣ, наистина, не сж се излѣгали и тоя пжтъ въ подкрѣпата на дипломатитѣ отъ Петроградъ. Но настѣпи 1915 година. Сѣрбитѣ бѣха отишли много далечъ въ своя шовинизъмъ. Тѣ убиха прѣстолонаслѣдника на сѣсѣдната имъ Австро-Унгарска монархия и общеевропейския пожаръ пламна; той обхвана съсъ своитѣ огнени езици най-напрѣдъ кжщата на самитѣ убийци. Сърбия гинѣше подъ натиска на великия противникъ и при неутралитета на тежко наранената България сѣрбскитѣ шивинизъмъ затваряше очитѣ на сѣрбскитѣ управници, слѣпо очакващи спасение отъ далече. Тогава настѣпи врѣмето, когато трѣбваше да заговоратъ и българскитѣ гърла.

На 5 ноем. (23 окт. ст. ст.) 1915 г. българскитѣ войски, които дѣйствуваха по долината на Българска Морава, бѣха се разточили изъ Лѣсковешкото поле. А на 8 день отъ сѣщия мѣсець Лѣсковецъ бѣ отворилъ вратитѣ, за да посрѣщне освободителитѣ български юнаци. То бѣ тържество за побѣдителитѣ; то бѣ облекчение и възторгъ за освободенитѣ.

И Лѣсковчани, които бѣха живѣли въ земята си като българи, които бѣха търгували на врѣ-

мето съ по-главнитѣ градове отъ всички български краища, които бѣха подкрѣпили българската просвѣта и страдаха за българска свобода, днесъ, слѣдъ 38-годишна неволна раздѣла, прибираха се отново подъ крилото на общото българско отечество и прѣданно се покланяха прѣдъ гнѣнитѣ на трицвѣтното ни знаме...

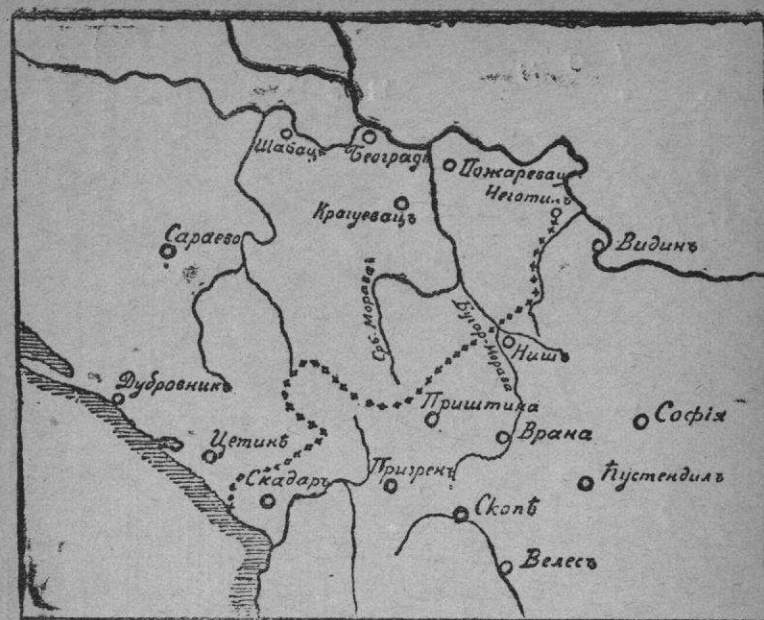
Искрени служители и почитатели на туй хубаво знаме, Лѣсковчани ще му бждатъ и на-ревностни защитници!

София, Мартъ 1916 г.

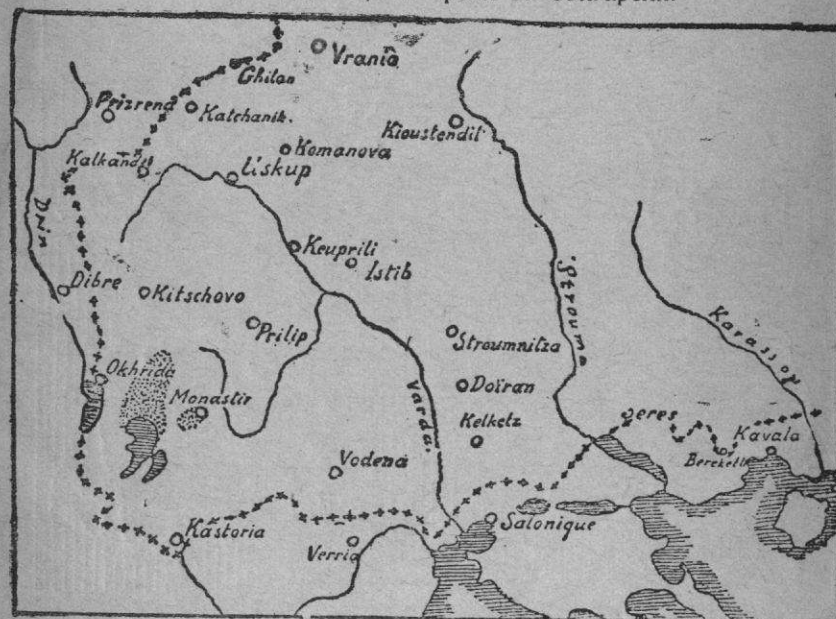

Изводъ отъ сръбската карта отъ 1853 г.

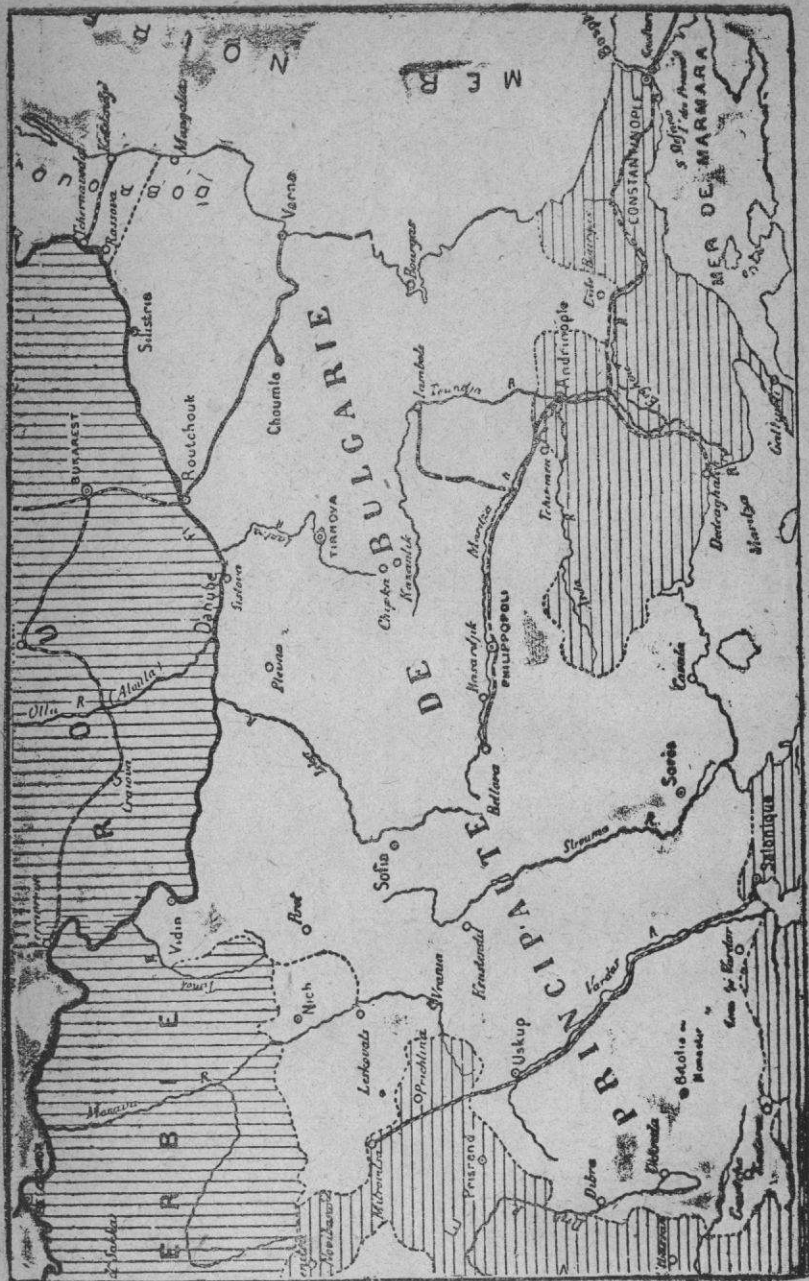
Ето що сж признавали за българско самитѣ сръбски учени въ 1853 година.

Сърбитѣ отъ врѣмето на Давидовича признаватъ Нишъ, Лѣсковецъ и Враня за български.

Ето коя земя признаватъ за българска Лежанъ и други учени европейци.

Карта приложена при Санъ-Стефанския договоръ, 1878 г.

Това признаха тържествено за българско, въ 1878 г. всичкиѣ велики сили.